СЕКЦІЯ ІІІ
ЗАКОН

УДК 159.9: 343.3/.7

Олександр Маркович БАНДУРКА,
доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, президент Кримінологічної асоціації України;
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-0240-5517

ДО АКТУАЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЇ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Злочинність в Україні була великою соціальною проблемою впродовж багатьох років, але особливої актуальності вона набула нині, що вимагає від суспільства комплексної протидії злочинності, в тому числі психологічного забезпечення такої протидії. Небезпечність злочинності збільшується не стільки кількісно, скільки якісно за своїми тяжкими наслідками і, перш за все, людськими втратами, що вкрай негативно впливає на психологію населення. У таких умовах осмислення соціальних причин злочинності, виявлення її психологічних механізмів, дослідження психології злочинця, детермінант його поведінки набувають особливої актуальності та значущості.
Ключові слова: *протидія злочинності, психологічне забезпечення, особистість злочинця, декриміналізація.*

Україна живе у третьому тисячолітті нашої ери. Минуле тисячоліття дало людству величезний історичний досвід. Це було тисячоліття великих наукових досягнень, технічних революцій, географічних відкриттів. Людство, що поставило собі на службу ядерну енергію, вирвалося в космос, проникло у власне генетичне начало, здійснило раніше не бачене зростання економіки, виробило ліберально-демократичні принципи державного устрою, усвідомило велику значущість гуманітарних прав і багато досягло в їх законодавчому установленні, знаходить оптимальні форми в самому собі та відносинах з природою [1]. Однак одночасно минуле тисячоліття було і періодом кривавих війн, жорстоких революцій і контрреволюцій та заколотів, безкомпромісної боротьби за владу, загарбницьких завоювань території та підкорення й експлуатації народів. Людство зазнало не тільки зростання та розвитку економіки, матеріального рівня життя, а й небаченого спалаху злочинності, расової, соціальної, релігійної та ідеологічної нетерпимості, тероризму, насильства, економічних і техногенних катастроф, кризових явищ у суспільстві, таких як голод, епідемії та безробіття.

Україна на шляху свого розвитку і становлення як держави не уникла впливу зазначених факторів, і на сьогодні самою найбільшою для українського народу, його демократичного й економічного розвиту залишається національна і транснаціональна злочинність, яка включає в себе як традиційну кримінальну, так і організовану злочинність, військові, економічні, морально-ідеологічні загрози суспільству, такі як тероризм, екстремізм, сепаратизм, агресія й окупація.

Держава постійно протидіє злочинності, але одночасно і породжує її, ухвалюючи закони, які штовхають людину на протиправні діяння, оголошуючи злочинами дії, які для влади є несприятливими, або ж створюючи умови, за яких вчиняти злочини стає більш вигідно, ніж бути законослухняним громодянином. «Викорінення» злочинності відбувалося головним чином шляхом декриміналізації ідеологічних, релігійних, економічних та інших форм протиправної поведінки. Людство було безсилим подолати повністю той чи інший вид злочинності, і тільки відміна певного складу злочину викреслювала його із правової статистики.

Декриміналізація обумовлюється переоцінкою суспільних цінностей, розвитком гуманістичних тенденцій, зростанням терпимості народів до того чи іншого виду поведінки,

© Бандурка О. М., 2017

зникненням умов і причин, що сприяють вчиненню злочину. Паралельно з декриміналізацією здійснюється і процес криміналізації нових форм суспільно небезпечної діяльності, викликаних науково-технічним розвитком, створенням відповідно соціально-економічних і морально- психологічних умов і причин для вчинення тих злочинів, яких людство раніше не знало.

Злочинність в Україні була великою соціальною проблемою впродовж багатьох років, але особливої актуальності вона набула нині, що вимагає від суспільства комплексної протидії злочинності, в тому числі психологічного забезпечення такої протидії.

Процес криміналізації суспільства набув такого значення, що протидія злочинності стала предметом особливої уваги не лише правоохоронних органів, а й усієї системи державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій. Ніколи ще злочинність, її стан, динаміка та спрямованість не привертали до себе такої прискіпливої уваги. За останні 3–4 роки в умовах так званого реформування соціального життя та економіки країни небезпечність злочинності збільшується не стільки кількісно, скільки якісно за своїми тяжкими наслідками і, перш за все, людськими втратами, що вкрай негативно впливає на психологію населення.

Особливо небезпечний цей процес набуває у стратегічно важливих сферах – кредитно-фінансовій, енергетичній, зовнішній торгівлі, приватизації, зв'язку, валютному регулюванні, торгівлі об'єктами нерухомості, металами, обігу зброї та наркотиків, земельних відносин. Злочинність із темних підвалів і трущоб перекочувала у високі світлі кабінети державних чиновників, апартаменти олігархів, офіси політиків, у центри великих міст і, насамперед, під вікна Глави держави, Кабінету Міністрів і міністерств.

Велику тривогу викликають питання протидії злочинності за місцем проживання громадян, у під'їздах і дворах їх будинків, дорогою на роботу, в робочий час і в години дозвілля, оскільки там злочинність безпосередньо зачіпає їх інтереси, порушує права і свободи, посягає на життя, здоров'я та недоторканність.

За роки своєї незалежності Україна проголошувала різні програми покращення життя народу, посилення боротьби зі злочинністю, концепції реформування правоохоронної системи. Кожна політична сила перед виборами у свої лозунги і заклики включала ідеї викорінення злочинності в усіх її формах, підвищення ефективності профілактики порушень закону та забезпечення особистої безпеки громадян. Такі зусилля, скоріше, можна назвати псевдозусиллями, оскільки вони, як правило, мали результат із точністю до навпаки: злочинність зростала, набувала більш жорстоких форм, досягла ще більш витончених способів здійснення або відкритої агресії, спрямованої не тільки проти окремих громадян, а й проти самої української державності, її суверенності та цілісності. Тероризм, сепаратизм, екстремізм стали буденними явищами не тільки в окремих населених пунктах, а й на всій території України. Вбивства на замовлення, вбивства правоохоронців, незаконні озброєні формування під різним маскуванням, корупція державних службовців перестали бути якимось резонансним виключним фактором. Психологія населення сприймає неефективність протидії злочинності як неспроможність влади захистити членів суспільства від злочинних посягань.

Злочинність як суспільне явище завжди привертала увагу не тільки спеціалістів різних наукових напрямків, а й усіх людей. У людському суспільстві впродовж всієї історії його існування живе стійке несприйняття злочинності та страх перед злочинцями. І скільки існує людство – стільки воно шукає методи і способи боротьби із цим злом.

Людина є частиною суспільства, свого народу, громадянином своєї країни, підданим держави, живе в умовах того чи іншого політичного устрою. Вона не живе ізольовано, не є вільною від суспільства та повинна підкорятися його вимогам і правилам, тобто дотримуватися законів як писаних, так і тих, які існують на рівні моральних норм. Якщо людина порушує встановлені правила співіснування, то це означає, що вона вчиняє правопорушення. Тих, хто наважився порушити, переступити закон, причинити зло, називають злочинцями. Як із правопорушниками, так і зі злочинцями суспільство боролося в усі часи, встановлюючи для них різні міри покарання – від осуду до позбавлення свободи на все життя, що залишилося, а то і самого життя [2].

Держава у протидії злочинності зосереджує увагу в основному на покаранні за злочини, а не на виявленні причин правопорушень та їх усуненні. Причини злочинності – це соціальні явища різного характеру, що призводять до вчинення правопорушень на масовому, груповому та індивідуальному рівнях у будь-якій сфері суспільного життя. Світовий досвід свідчить про наявність певних загальних умов, які впливають на стан злочинності, її кількість і якісну динаміку. Причини злочинності не мають якогось стабільного, консервативного характеру, вони залежать від соціально-економічної ситуації в суспільстві, змінюються під впливом різних умов, у яких відбувається розвиток суспільства. У комплексі заходів із протидії злочинності мають бути передбачені більш глибокі дослідження психології злочинця, причини його поведінки, психологічних умов формування його особистості. Саме цим проблемам присвячена значна кількість праць у науковій творчості С. П. Бочарової. Її наукові позиції в умовах сьогодення як ніколи є актуальними і продовжують розвиватись ученими–психологами, кримінологами, соціологами.

Список бібліографічних посилань

1. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировой криминологический анализ. М.: Норма, 1997. С. 8.

2. Бандурка А. М., Бандурка А. С. Преступность и творчество: монография. Харьков: Золотая миля, 2011. С. 3.

Одержано 19.02.2017

Преступность в Украине біла большой проблемой на протяжении многих лет, но особую актуальность она приобрела сейчас, что требует от общества комплексного противодействия преступности, в том числе психологического обеспечения такого противодействия. Опасность преступности увеличивается не столько количественно, сколько качественно по своим тяжелым последствиям и, прежде всего, человеческим потерям, что крайне негативно влияет на психологию населения. В таких условиях осмысление социальных причин преступности, выявление ее психологических механизмов, исследование психологии преступника, детерминант его поведения приобретают особую актуальность и значимость.

Ключевые слова: *противодействие преступности, психологическое обеспечение, личность преступника, декриминализация.*